

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΙ

ΕΑΡΙΝΑΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΗΜΕΡΑΙ

GRIECHISCHE FRUHLINGSTAGE

Von **Eduard Engel**

Jena Hermann Costenoble. 1887.

Πολλοί περιηγηταί κατὰ διαφόρους ἐποχὰς περιηγήθησαν τὴν ἡμετέραν πατρίδα, καὶ πλεῖστα ὅσα καὶ ἐν περιοδικοῖς καὶ ἑφημερίοις καὶ ἐν ὀγκωδεστάτοις βιβλίοις ἔγραψαν, ἀλλ' οὐδεὶς Ἑλλήν ἀναγινώσκων ταῦτα ἠδύνατο νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὰς ἐπιπολαίους καὶ ἐσφαλμένας περιγραφὰς καὶ κρίσεις τούτων. Ἀγνοία τῆς γλώσσης, ἐσφαλμένα πληροφοροῖαι, εἰλημμένα ἐκ τῶν ξενοδοχείων ἢ κατ' εἰσῆγησιν ξένων ὀλίγων ἢ οὐδαμῶς γινωσκόντων τὴν χώραν, ἦσαν τὰ αἴτια, ὧν ἔνεκα ἀπέτυχον πολλοὶ ἄλλως διακεκριμένοι συγγραφεῖς, καὶ κατηναλώθη μάτην καὶ χρῆμα καὶ μελάνη. Πᾶς αἰὼν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τὸν νεωτερισμὸν του, ἀλλ' ὁ παρῶν εἴπερ τις καὶ ἄλλος, θὰ ἀφήσῃ τοῖς ἐπιγενομένοις ὡς κενότροπον τὰς περιηγήσεις τῶν Εὐρωπαίων. Ἐν ταξείδιον κατὰ τὴν Ἀνατολὴν δύναται καὶ μετρίῳ τινὶ Εὐρωπαίῳ νὰ προσπορίσῃ καὶ χρήματα καὶ φήμην. Ἐκδύται ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ὑπάρχουσι πολλοί, πλεῖστοι δὲ ὅσοι οἱ ἀναγνώσται ἀνατολικῶν μυθευμάτων, ἅτινα ὁ τυχὼν περιηγητὴς ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ ἠθέλε πλάσει. Δὲν εἶναι πολὺς χρόνος, ἀφ' οὗ ὁ σοφὸς Γερμανὸς ὑπομνηματογράφος εἶχε μεταβάλλει πάντας τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος εἰς Σλαύους, τὴν δὲ γλῶσσαν αὐτῆς οὔτε ἐπ' ἐλάχιστον τῆς ἀρχαίας μετέχουσαν, εὐφυῆς δὲ τοῦ αἰῶνος τούτου γάλλος συγγραφεὺς μικροῦ δεῖν καὶ ἐγκαθεῖργνε πάντας τοὺς Ἕλληνας ἐν εἰρκταῖς ὡς ληστὰς, ἐν ᾧ αὐτὸς ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ ἡσυχίᾳ διέτρεχε τὴν χώραν καὶ νωχελῶς ροφῶν τὸν καφέ τοῦ ἐν τοῖς καφενεῖοις διεσκόρπιζεν εἰς τὸν ἀέρα τὸν καπνὸν τῆς καπνοσύριγγός του.

Ὅλιγοὶ ἀληθῶς εἶναι οἱ λόγιοι τῆς Εὐρώπης, οἵτινες σκοπὸν ἔχοντες

οὐχὶ νὰ ἐπιδειχθῶσιν, ἀλλὰ νὰ σπουδάσωσιν ἀληθῶς τὴν χώραν, ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις συγκαταλέγεται καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ προκειμένου βιβλίου διδάκτωρ Ε. Ἐγγελος (F'd. Engell), ἄλλοτε εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων συντακτῶν τοῦ ἐν Γερμανίᾳ ἐκδιδομένου περιοδικοῦ «Magazin für die Literatur des Auslandes.» Ἐν τῷ βιβλίῳ του τούτῳ ἐκ 400 περίπου σελίδων συγκειμένῳ καὶ καλλιπέεστατα τετυπωμένῳ ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἐν Ἰένῃ ἐκδότου κ. Her. Κοστενόβλη, ὁ κ. Ἐγγελος δὲν πραγματεύεται μόνον περὶ τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος μνημείων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν νέων αὐτῆς κατοίκων, καὶ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς χώρας, περὶ ὧν ὡς αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς λέγει γινώσκουσι καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς Ἑσπερίας λόγιοι ὀλιγώτερα ἢ περὶ τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ κ. Mark. Twain ὁ φαῖδρος τῶν δύο κόσμων περιηγητῆς καὶ συγγραφεὺς λέγει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐδέποτε γινώσκει τίς καταπληκτικὸς ὄνος δύναται νὰ γείνη, πρὶν περιηγηθῆ. Ὁ δὲ διδάκτωρ Ἐγγελος ὀρθῶς τούτοις ἐπιπροστίθει, «πρὶν περιγράψῃ τὴν περιήγησίν του.» Διότι ἐν οὐδενὶ εἶδει συγγραφῆς μηδ' αὐτῆς τῆς λυρικῆς ἐξαιρουμένης διατρέχει τις τόσον κίνδυνον τοῦ νὰ καταστῇ γελοῖος, ὅσον τοῦ νὰ γράψῃ τὰς περιηγήσεις του.

Ὁ κ. Ἐγγελος προσεπάθησε νὰ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον τοῦτον εἰς ὃν περιέπεσαν πολλοὶ τῶν προκατόχων του, καὶ ἵνα κατορθώσῃ τοῦτο πρὶν ἐπιχειρήσῃ τὸ ταξιδίον του πρὸ παντός ἐφρόντισε νὰ σπουδάσῃ τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, ὃν ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ, καὶ οὐ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα ἠθέλησε νὰ περιγράψῃ. Ὁ ἐπιθυμῶν, λέγει, Γερμανὸς νὰ ἐπισκεφθῆ, τὴν νέαν Ἑλλάδα ὀφείλει νὰ μάθῃ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, διότι ἄλλως θαῖδῃ μὲν πολλὰς πόλεις καὶ ἀρχαιότητας, θὰ γράψῃ κάτι τι περὶ τέχνης ἔχων βοηθήματα μυριάδα βιβλίων, ἀλλὰ περὶ τοῦ λαοῦ οὐδὲν θὰ ᾔνε εἰς κατάστασιν νὰ εἴπῃ, διότι στερεῖται τοῦ μέσου τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας. Ἄς σκεφθῆ ἕκαστος Γερμανὸς ὅτι τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ἔθνος, ὃπερ βεβαίως δὲν ἐθώπευσε πολὺ ἢ Εὐρώπῃ, φέρει τὸ αὐτὸ ὄνομα, ὃπερ ἔφερον ἄλλοτε τὸ παντὶ προσφιλὲς ἔθνος τῶν Ἑλλήνων, ὅτι κατοικεῖ τοὺς αὐτοὺς τόπους, ὧν τὰ ὀνόματα ἐνεθουσίασαν τὸν νεότητά του, ὅτι αὐτοὶ οἱ καταφρονούμενοι νέοι Ἕλληνες τὴν ἐν μέρει ἐλευθερίαν των μετὰ 400 ἐτῶν δουλείαν ἐκτήσαντο μαχόμενοι ὡς ἥρωες κατὰ τοῦ βαρβάρου, καὶ ἐξήγειραν τὸν ἐνθουσιασμὸν πολλῶν ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς Γερμανίας ποιητῶν. Ἄν εἶνε φιλόλογος, ἄς τείνῃ τὸ οὖς του καὶ πρὸς τὴν γλῶσσαν, ἣτις

περί αὐτὸν ἤχει. Ὅσον δὲ καὶ ἂν εἶνε εἰθισμένος εἰς τὴν ἀποτρόπαιον προφορὰν τοῦ Ἑράσμου θὰ ἀκούσῃ οὐχ' ἤττον πάλιν τὰς ἱεράς καὶ παναρχαίας λέξεις *Θεός, πατρίς, ἀγάπη*».

«Τὴν Γερμανίαν, λέγει ὁ κ. Ἐγγελος, ἀγαπῶσιν ἕν Ἑλλάδι, καὶ εἶνε ἴσως ἡ μόνη ἐν Εὐρώπῃ χώρα, ἐν ἣ δὲν εἶνε ἡ πατρίς ἡμῶν μισητή. Εἴθε δὲ νὰ μὴ εὐρεθῇ νέος τις Φαλμεράϋερ, ὅστις νὰ ἐπιούρη καθ' ἡμῶν τὴν ἀγανάκτησιν τῆς πλήρους μέλλοντος μικρᾶς ταύτης χώρας.»

Ὁ κ. Ἐγγελος ἀναχωρῶν ἐκ τῆς πατρίδος του ἀφήκεν οἴκοι πᾶσαν περὶ τῆς χώρας προκατάληψιν ἐκτὸς μόνον τῆς ἐπομένης: Ὅτι λαὸς ὅστις πρὸ 60 ἐτῶν ἀντὶ ποταμῶν αἱμάτων ἠλευθέρωσέ τὴν πατρίδα του, ὅστις ἐν διαστήματι 60 ἐτῶν ἐκ τοῦ μηδενός, ἐξ ἐρειπίων κατήρτισε διατεταγμένην πολιτείαν, λαὸς τοιοῦτος δὲν δύναται νὰ συνίσταται ἐκ ληστῶν, ἀπάτεωνων καὶ χαρτοπαικτῶν. Καταφέρεται ὁ συγγραφεὺς κατ' ἐκείνων τῶν περιηγητῶν οἵτινες αὐστηροὶ τιμῆται τῶν ἐθίμων ἄλλων λαῶν κρίνουσιν αὐτὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐαυτῶν ἀπαιτήσεις καὶ σὺνηθείας, ἢ κατ' ἐκείνων οἵτινες ἐναντίον τῶν κειμένων νόμων ζητοῦσιν ἄνομα καὶ κατηγοροῦσι βαρβαρότητα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ἐξαίρει τὴν ἀσφάλειαν ἐν τῷ τόπῳ, τὴν φιλοξενίαν, τὸν οἰκογενειακὸν βίον, καὶ προοιωνίζεται μέγα τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους.

Μετὰ τὴν προεισαγωγὴν ταύτην ὁ συγγραφεὺς περιγράφει ἐν μεγίστῃ λεπτομερείᾳ καὶ ἀκρίβειᾳ τὰ ταξειδίᾳ του, ἅτινα πεζῆ, ἐφιππος, ἐποχούμενος ἢ πλέων ἐξετέλεσεν. Ἐκ Γερμανίας κατέπλευσεν πρῶτον εἰς Κέρκυραν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Κεφαλληνίαν, Ἰθάκην, εἰς Ὀλυμπίαν, παρὰ τὸν Ἀλφειὸν, εἰς Ἀρκαδίαν, εἶδε τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Φιγακίᾳ, μετέβη εἰς Μεσσηνίαν, εἰς Σπάρτην, διήλθε νυκτὸς διὰ τῆς Λακωνίας, μετέβη εἰς Ναύπλιον, Ἄργος, Μυκήνας, Ἀκροκόρινθον, καὶ ἐφθασεν εἰς Ἀθήνας, ἐνθα μετὰ πολλῆς περιεργείας παρετήρησεν οὐ μόνον τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ἀλλὰ καὶ τὰς νέας Ἀθήνας, ἐθαύμασε τὰς μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομὰς, τὰ σχολεῖά της, ἐξαίρει τὴν γενναιοδωρίαν τῶν ὁμογενῶν, καὶ περιγράφει τὸ Ἡράκλειον ἐνῷ μικρὰ ἀποικία Γερμανῶν εἶχεν ἐγκαταστήσῃ κατὰ τὴν ἐλευσίαν τοῦ αἰσιδίμου βασιλέως Ὀθωνος. Ἐνταῦθα ὁ λόγιος Γερμανὸς δράττεται τῆς εὐκαιρίας καὶ πάλιν νὰ ἀποδείξῃ τὴν δύναμιν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τε κλίματος καὶ γλώσσης ἐπὶ τῶν ξένων, ἰδὼν μετ' ἐκπλήξεως ἐξελληνισθεῖσαν τὴν μικρὰν ταύτην κώμην.

Ούτε ὁ τόπος ἐπιτρέπει ἡμῖν, οὔτε εἶνε δυνατόν νὰ περιγράψωμεν τοῖς ἀναγνώσταις τὴν χάριν, μεθ' ἧς ὁ συγγραφεὺς διηγεῖται ὅσα εἶδε, ἤκουσεν, καὶ ὑπέστη ἐν ταῖς πολλαῖς καὶ διαφόροις αὐτοῦ ἐκδρομαῖς, οὔτε νὰ ἀναγράψωμεν ἐνταῦθα τὰς συνδιαλέξεις του μετ' ἀνθρώπων πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας, μετὰ γεωργῶν, ποιμένων, κτηματικῶν, ὑπαλλήλων, καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, νομαρχῶν, δημάρχων, μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν, οὓς πάντας χαρακτηρίζει προσφυέστατα καὶ ἀφελέστατα. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Ἐγγέλου προξενεῖ ἀληθῆ θυμηδίαν διὰ τὸ ἐπίχαρι τῆς φράσεως, καὶ τὰ ποικίλα ἐπεισόδια, δι' ὧν ὁ συγγραφεὺς γινώσκει νὰ ἐπικοσμήῃ πανταχοῦ τὸ ἔργον του.

Διεξοδικώτατον λόγον ποιεῖται ὁ συγγραφεὺς καὶ περὶ τοῦ ἐκσλαβισμού τῆς χώρας, ὡς ὁ Φαλμεράϋερ ἄλλοτε διισχυρίσθη. Διὰ πολλῶν δὲ καὶ ἀκαταμαχῆτων ἐπιχειρημάτων ἀποδεικνύει ὁ κ. Engel τὸ ἀβάσιμον καὶ ἀνυπόστατον τῆς γνώμης τοῦ γερμανοῦ καθηγητοῦ, ὅστις εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ γείνη μέγας ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἐπίστευον, ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιλυθῶσι ζητήματα ἐθνολογικὰ διὰ χωρίων συγγραφέων. Ὁ Φαλμεράϋερ οὐδέποτε ἐπεσκέψατο τὴν Πελοπόννησον, καὶ ὅμως κατ' αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Μεσαίωνα ἐξεσλαβώθη, καὶ οὔτε σταγῶν ἑλληνικοῦ αἵματος ἔμεινεν εἰς τὰς φλέβας τῶν νέων Ἑλλήνων. Ἄν οἱ Πελοπονησῖοι ἔχωσι σλαβικὴν μορφήν ἢ οὐχί, τοῦτο ἐντελῶς ἠγνόει, ἀλλ' οὔτε τῶν ἠθῶν αὐτῶν καὶ τῆς μυθολογίας γινώσκων εἶχε. Τρία ἀνεύρισκε στηρίγματα τῆς γνώμης του ὁ ἐν Μονάχῳ καθηγητής, 1 ὅτι ἡ νέα ἑλληνικὴ ἀρέσκεται εἰς ὑποκοριστικά, 2 ὅτι δὲν ἔχει ἐν χρήσει τὸ ἀπαρέμφατον ὡς καὶ ἡ σλαβικὴ, 3 ὅτι πρὸ τῶν τοπικῶν ὀνομάτων τίθησι ῥ-ὡς ἔς τοὺς μύλους, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐν τῇ σλαβικῇ συμβαίνει. Ἄλλ' ὁ κ. Ἐγγελος κατὰ τῶν μωρολογιῶν τοῦ ὑπομνηματογράφου ἀφίνει πάντα τοῦ Γυμνασίου μαθητὴν νὰ ἀποκριθῇ, 1 ὅτι πᾶσαι αἱ νεώτεροι γλῶσσαι φιλοῦσι τὰ ὑποκοριστικά, ἐκτός δὲ τούτου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ δημῳδῇ ἀρχαία, ἰδίως δὲ παρ' Ἀριστοφάνει συμβαίνει τοῦτο, 2 οὐδαμῶς εἶνε ἀξιοθρήνητος ἡ ἔλλειψις τῆς ἀπαρεμφάτου ἐν τῇ νέα ἑλληνικῇ, καθ' ὅσον καὶ ἐν τῇ νέα διαθήκῃ ἡ ἀνάλυσις τούτου πλειστάκις ἀπαντᾷ, ὅθεν ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν οὐδεμία κατοχὴ ἐγένετο σλάβων 3 ὁ ἐκλαμβάνων τὸ ῥ πρὸ τοπικῶν ὀνομάτων ὡς σλαβικὸν ὀφλισκάνει ἀμαθίαν μεγίστην, διότι τὸ ῥ εἶνε προφανῶς συντόμευσις τῆς προθέσεως εἰς.

Οὐδείς δύναται βεβαίως νὰ ἀρνηθῆ ὅτι μεταξὺ τοῦ 6ου καὶ 9ου αἰῶ-
νος πολλάκις Σλάβοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ὅμως οὔτοι μετὰ
τὴν καταστροφικὴν μάχην παρὰ τὰς Πάτρας ἤρξαντο φεύγοντες καὶ
ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες ἐκ τῶν νήσων κατώκησαν πάλιν ἐν Πελοποννήσῳ.
Ἐκ δὲ τῶν ὀλίγων σλαβικῶν ὀνομάτων πόλεων τινὰ μὲν ἤχοῦντα ἑλληνι-
κῶς ἐκράτησαν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ δὲ ἀπέβαλον, οἱ δὲ ὀλίγοι ἐναπο-
μείναντες Σλάβοι ἀφωμοιώθησαν πρὸς τὸ ἰθαγενὲς στοιχεῖον. Ἐπειτα
δυνάμεθα νὰ ὁμιλῶμεν περὶ ἐκολαβισμού τῶν Ἑλλήνων ἡμεῖς, προσεπιλέ-
γει ὁ συγγραφεὺς, οἵτινες πλείστας πόλεις ἔχομεν φερούσας ὄνομα σλα-
βικόν. Ἄν τοῦτο ἦνε ἀληθές, τότε σχεδὸν πᾶσα ἡ βορεῖα καὶ ἀνατολικὴ
Γερμανία εἶνε σλαβικὴ. Αὐτὸ τὸ ὄνομα Preussen εἶνε σλαβικόν.

Ἐνδιατρίβει πολὺ περὶ τὴν νέαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης προφορὰν,
ἣν εὐρίσκει ὀρθοτέραν τῆς τοῦ Ἐράσμου, καὶ ἐκκαλεῖ τὸν γέλῳτα τοῦ ἀνα-
γνώστου, διηγούμενος σκηνὴν τινα, καθ' ἣν ἐν τάξει τινὶ Γυμνασιακῇ
παρόντων τοῦ τε καθηγητοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτὸς ἀνέγνω ἐρασμικῶς
στίχους τινὰς τῆς Ἰλιάδος. Ἐν τέλει δὲ ὁ συγγραφεὺς ἀποφαίνεται ὅτι
οἱ Ἕλληνες εἶνε οἱ σπουδαιότατοι παράγοντες τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ὅτι
ἐν τῇ λύσει τοῦ ζητήματος τῶν Βαλκανίων πρέπει αὐτοὶ πρὸ πάντων νὰ
ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει.

Τοιοῦτον περίπου εἶνε τὸ περιεχόμενον τοῦ περισπουδάστου τούτου
βιβλίου, ἐφ' ᾧ πάντες οἱ Ἕλληνες ὁμολογοῦσι πλείστας ὄσας χάριτας τῷ
σοφῷ συγγραφεῖ ἐπὶ τῷ ἀκριβεῖα καὶ ἀληθείᾳ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφομένων
καὶ ἐπὶ τοῖς φιλελληνικοῖς αὐτοῦ αἰσθήμασι καὶ εὐχαῖς ὑπὲρ τοῦ μεγα-
λείου τῆς ἡμετέρας πατρίδος.

Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, καίτοι πολλάκις ὑπὸ πολλῶν ἐντελῶς τὰ ἡμέτερα
ἀγνοούντων Γερμανῶν ὠνειδίσθημεν, δὲν μνησικακοῦμεν ὅμως, οὔτε λησ-
μονοῦμεν τοὺς φιλέλληνας ἐκείνους ἀνδρας, οἵτινες ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς
παιδείας γαλουγηθέντες οὐ μόνον ἠγωνίσθησαν ἐν τοῖς πεδίοις τῶν μα-
χῶν ἀλλὰ καὶ ἔγραψαν καὶ ἐξύμνησαν τοὺς ἡμετέροτς ἀγῶνας διὰ τοῦ
γλαφυροῦ αὐτῶν καλάμου.

Ε. Γ.